

Sheila Fitzpatrick, *The Russian Revolution*, New York: Oxford University Press, 2008, 224 str.

Na historijsku reviziju, odnosno na tendenciju da historija kao disciplina konstantno preis-pituje svoja stajališta (ali i šire od toga, kao na tendenciju ljudi kao ljudi da mijenjaju svoje poglede na prošlost kao povijest), može se gledati iz dvije perspektive. Ako te dvije perspektive izvedemo do njihovih krajnjih konzekvenci, možemo ih okarakterizirati na sljedeći način.

Prva je perspektiva ona koja tvrdi da revizija povijesti nužno znači da je prijašnje gledište bilo pogrešno, te da se revizijom rezultata historije korača prema povijesnoj istini, kao stvarnom cilju historije kao pozitivne znanosti. Drugo je pak stajalište sasvim suprotno; ono bi polazilo od pretpostavke da je historija kao disciplina samo izraz trenutno vladajućih ili pukih prisut-nih perspektiva povijesti, a da historijska revizija nije ništa drugo doli odraz promjena odnosa u povijesti samoj. Knjiga Sheila Fitzpatrick, *The Russian Revolution*, otprilike zauzima mjesto između tih dvaju krajnosti.

Sheila Fitzpatrick australska je povjesničarka koja predaje sovjetsku povijest na Sveučilištu u Chicagu. Članica je Američke akademije znanosti i umjetnosti te Australske akademije humanističkih znanosti. U svojem istraživanju fokusira se na socijalnu i kulturnu historiju Sovjetskog saveza, posebice za vrijeme staljinizma. Neka od njezinih djela su: *Education and Social Mobility in the Soviet Union, 1921–1932* (1979.), *The Cultural Front. Power and Culture in Revolutionary Russia* (1992.), *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s* (1999.), *Tear off the Masks! Identity and Imposture in Twentieth-Century Russia* (2005.) te *The Russian Revolution*, kojom se ovdje bavimo.

Prvo izdanje knjige izlazi 1979., drugo 1994., a treće, koje ćemo ovdje ukratko prikazati, 2008. godine. Kako su se u rasponu od prvog do drugog izdanja dogodile značajne promjene u samom predmetu interesa ove knjige, a kako se od drugog do trećeg izdanja historiografija na tu temu također znatno izmijenila, ne bi bilo pogrešno reći da se zapravo radi o tri različita djela, koja u svojoj cjelini tvore evoluciju i konstantnu promjenu gledišta jedne „zapadne“ povjesničarke na temu sovjetskog socijalizma. Zsigurno nije isto piše li se o povijesti Sovjetskog Saveza za vrijeme njegovog postojanja (i to u atmosferi Hladnoga rata), neposredno nakon njegovog kraha ili više od desetljeća nakon. Naravno da je za historiju značajna činjenica otvaranje sovjetskih arhiva, ali još važnija je historijska distanca. Ono najzanimljivije što možemo iščitavati iz knjige profesorice Fitzpatrick nisu nova saznanja o prošlosti SSSR-a, nego sasvim osebusni razvoj pogleda zapadne historiografije na povijest socijalizma, ali i revolucije napose.

Već sam naslov skriva određene suptilnosti. Naime, nije riječ o Oktobarskoj revoluciji – taj bi naziv invocirao događaje iz studenog 1917. godine i to sa stajališta revolucije same. Nije riječ niti o Boljševičkoj revoluciji, Socijalističkoj revoluciji itd. Riječ je vrlo konkretno o Ruskoj revoluciji. Intencija je knjige dakle sagledati razvoj ruskog društva kroz jedan period njegove povijesti koji je najbolje okarakterizirati kao revolucionaran: „Like the earlier editions, this third edition is essentially a history of the Russian Revolution as experienced in Russia (...)“. Tema nije revolucija sama, tema je odnos *društva* i *revolucije*, i to društva i revolucije uopće, ocrtana na primjeru ruskog društva 20. stoljeća. Takav pristup, dakako, ima svoje prednosti i mane, na što ćemo se vratiti kasnije.

U ovom prikazu koncentrirat ćemo se na iznošenje nekoliko temeljnih problema s kojima se autorica bavi pri svojoj interpretaciji revolucije kao fenomena ruskog društva. Prvi je problem definiranje same revolucije; točnije, njezino vremensko ograničenje. Opće je prihvaćen koncept prema kojem pojam revolucije ne predstavlja jedan određen prevratnički događaj, već sasvim osebusan proces kojeg karakteriziraju dubinske društvene promjene. Pitanje je autorice, dakle, kada revolucija počinje, a kada završava? Vremensko određenje revolucije nije njena puka sistematizacija, ono postavlja dubinsko pitanje o naravi same revolucije. Ono određuje poimanje same revolucije: odrediti granice jedne revolucije znači odrediti okvire unutar čega se razmatra ono revolucionarno, a samim time i odrediti narav onog revolucionarnog po sebi.

Iz granica koje autorica postavlja Ruskoj revoluciji – od Februarske revolucije 1917. do Velikih čistki 1937. – proizlaze i osnovne tematske cjeline kojima se knjiga bavi. Prva cjelina (str. 15-42) bavi se vremenom koje neposredno prethodi revoluciji, odnosno naglasak je na uzrocima i procesima koji su vodili prema revoluciji te o razvoju socijalističke misli u Rusiji. Druga (str. 40-68) dinamično opisuje događaje i razvoj stvari u samoj 1917. godini. Treća (str. 68-93) i četvrta (str. 93-120) cjelina tematiziraju razdoblje Građanskog rata i NEP-a, dok se peta (str. 120-149) i šesta (str. 149-173) bave početkom Staljinove vlade i razvojem staljinizma s kulminacijom u Velikim čistkama 1937./1938. godine.

Osim što dosta vividno i zanimljivo opisuje događaje u ruskom društvu tijekom burnih dvadesetak godina intenzivnih revolucionarnih zbivanja, knjiga je također opremljena mnoštvom bilješki i bibliografijom koja upućuje znatijeljnijeg čitatelja na daljnje tekstove. Ovdje je posebno zanimljivo tematiziranje same perspektivnosti. Autorica je toga sasvim svjesna. Ipak, ovdje dolazi do određene dvosmislenosti. Iako Sheila Fitzpatrick kao lajtmotiv kroz svoje djelo provlači implicitnu kritiku zapadne historiografije koja je svoje poglede na povijest sovjetske revolucije reducirala na prizmu hladnoratovske retorike, kada se dođe do temeljnog pitanja na-ravi revolucije kao takve, autorica ne iskače previše iz prevladavajućih liberalno-demokratskih okvira. „They [revolucionari, op.a.] are intolerant of disagreement; incapable of compromise; mesmerized by big, distant goals; violent, suspicious, and destructive.“ – tako autorica piše o revolucionarima. To je samo jedan od primjera generalizacija kojima autorica pribjegava u tre-nucima kada ulazi u razmatranja o naravi revolucije kao revolucije. Već smo na to upozorili; s jedne strane, generalizacija određenog povijesnog događaja, odnosno njegova apstrakcija kako bi se moglo razmišljati o fenomenima samim predstavlja dosta težak problem, kojeg autorica prešućuje, ali ipak ne izostavlja. Iako se nikako ne može reći da autorica slabo ili površinski opisuje Rusku revoluciju, usudili bismo se to reći za pitanje revolucije same, za razmatranje revolucionarnih razdoblja, raspoloženja i motiva. Tu stvar ostaje kratkovidna i nedorečena.

No, velika je zasluga ove knjige što se njezino razmatranje revolucije ne kreće u okvirima političke historije, već veoma elegantno spaja sve sfere života ruskoga društva u prvoj polovici 20. stoljeća. Na toj razini, autorica vrlo detaljno (iako je knjiga sama po sebi razmjerno kratka i vrlo čitljiva) razrađuje dubinske promjene koje je donijela revolucija. Tu se ispoljava suptilna veza politike, društva, države, promjene, nasilja, klasa i ekonomije koja zapravo i nije veza, već čvrsta cjelina.

Ako se vratimo na sam početak, možemo reći sljedeće. Sheila Fitzpatrick u svojem jezgro-vitom pregledu Ruske revolucije doista stoji na graničnom području historiografskih perspektiva. S jedne strane, ona odbacuje staro zapadno razmatranje sovjetske revolucije kroz prizmu Hladnoga rata, kroz antagonizam SAD-a i SSSR-a. Odbacuje, također, i struje povijesne misli koje deduciraju svoje zaključke isključivo iz političke historije, relativizirajući značaj povijesti „odozdo“, odnosa društva i povijesnih događanja i sl. S druge pak strane, ne može se reći da u njevoj knjizi o revoluciji ima ičeg revolucionarnog. Za čitatelja kojeg zanima povijest Ruske revolucije, ovo je izvrsna knjiga za početak i motivaciju. Onima, naprotiv, koji traže nešto „du-blje“ uvide o revolucionarnosti uopće, o motivacijama i isprepletenosti uzroka, o ideologijama i ideološkim aparatima države itd. ova knjiga ne nudi ništa više i ništa manje nego prepakiranje zapadnog/demokratskog/liberalnog stajališta o nasilnosti i destruktivnosti svake revolucije, a posebno one socijalističke.

Nikola Tomašević